

ԵՐՎԱՆԴԻ ԼԱԼԱՅԱՆԻ «ԳՈՂԹՆ» ԱՇԽԱՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵԶ ՀԻՇԱՏԱԿՎԱԾ ՁԵՌԱԳՐԵՐԸ

Ե. Լալալանը իր «Օրդուբադի կամ Վերին Ագուլիսի ոստիկանական շրջան և կամ Գողթն» («Ազգագրական հանդես», գիրք XII, 1905) աշխատության մեջ, «Ջեռագիրներ» ընդհանուր խորագրի տակ (էջ 155—173), բացի Թովմա առաքյալի վանքապատկան 50 ձեռագրերից, որոնց կանոնադրականք առանձին հոդվածով, համատոտակի նկարագրել է նաև 6 տարբեր գյուղերում տեսած 21 ձեռագրեր. այսպես.

Ա. Վերին Ագուլիսի ա. Հովհաննես Մըլըրտչի եկեղեցում (էջ 171)

1. «Աւետարան», ժամանակ՝ 20Ե (1306), տեղ՝ Եղեգիս, գրիչ՝ Սարգիս կր., ստացող՝ Դանիել:

2. «Յովհաննու Ոսկեբերանի Մեկնութիւն Աւետարանի», ժամանակ՝ ՌՇԿԱ (1712), գրիչ՝ Ներսէս արք.:

Նշված ձեռագրերի ուր լինելը մեզ հայտնի չէ:

Բ. Ալահի գյուղի եկեղեցում (էջ 171)

1. «Աւետարան», ժամանակ՝ ՌՂԴ (1645), տեղ՝ Տեղ քաղաք, գրիչ՝ Մելքիսէթ:

2. «Աւետարան»:

3. «Ծաշոց»:

Նշված 3 ձեռագրերից Մաշտոցի անվան Մատենադարանում է գտնվում միայն № 1 Աւետարանը (№ 4336), որը Մատենադարան է մուտք գործել 1910-ին, իսկ մյուսների մատենագիտական սուղ տվյալները թույլ չեն տալիս կանգ առնելու այս կամ այն թվահամարի վրա:

Գ. Մարավանիսի ա. Մեսրոպի վանքում (էջ 171)

1. «Խորհրդատետր», ժամանակ՝ ՌՇԽԶ (1697), տեղ՝ Քիլի, գրիչ՝ Սահակ Ոսկրտարցի:

Ջեռագիրս Մատենադարանը ձեռք է բերել 1959 թվականին Յուլակ Սուրենի Գևորգյանից (№ 9800):

Դ. Ներքին Ագուլիսի եկեղեցում (էջ 171—172)

1. «Յայսմատութ», ժամանակ՝ ՋԼԷ (1488), տեղ՝ Ագուլիս, գրիչ՝ Գրիգոր քնյ.:

2. «Ծաշոց», ժամանակ՝ ՌՇԻԳ (1674), տեղ՝ Կեսարիա, գրիչ՝ Սրապիոն:

3. «Յայսմատութ», ժամանակ՝ ՌՇԼԹ (1690), տեղ՝ Ագուլեաց դաշտ, գրիչ՝ Եփրեմ քնյ.:

4. «Աւետարան», ժամանակ՝ ՌՇԼԲ (1683), գրիչ՝ Սարգիս քարտուղար:

Նշված 4 ձեռագրերից Մաշտոցի անվան Մատենադարանում են գտնվում միայն № 2 (6226) և № 4 (6561) ձեռագրերը, իսկ մյուս 2-ի (№№ 1, 3) ուր լինելը մեզ հայտնի չէ: № 6226 ձեռագիրը Մատենադարան է մուտք գործել 1922 թվականին Թավրիզի առաջնորդարանից ստացված 81 ձեռագրերի հետ միասին (№ 13) և մտել Մատենադարանի «Խառն հավաքածու»-ի մեջ (№ 1667), իսկ № 6561 ձեռագիրը Մատենադարանը ձեռք է բերել 1930 թվականին՝ Հայաստանի հնությունների պահպանության կոմիտեի միջոցով:

Ե. Տանակերտի ա. Աստվածածին եկեղեցում (էջ 172—173)

1. «Աւետարան», ժամանակ՝ ՋԶ (1457), տեղ՝ Մամաս, գրիչ՝ Մատթէոս արք.:

2. «Յայսմատութ»:

3. «Յայսմատութ»:

4. «Յայսմատութ»:

5. «Աւետարան»:

6. «Աւետարան»:

7. «Աւետարան», ժամանակ՝ ՌՇԻ (1671), տեղ՝ Կարս:

8. «Մաշտոց»:

9. «Խորհրդատետր», ժամանակ՝ ՌՇԼԴ (1685):

Նշված 9 ձեռագրերից այսօր Մաշտոցի

անվան Մատենադարանում են գտնվում միայն 4-ը՝ № 1 (№ 3703), № 5 (№ 3832), № 6 (№ 3058), № 8 (3582), որոնք Մատենադարան են մուտք գործել 1907 թվականին՝ Թովմա առաքյալի վանքի վանահայր Մեսրոպ Մաքսուդյանի միջոցով: Սնացած 5 ձեռագրերի (№№ 2, 3, 4, 7, 9) հետագա ճակատագիրը մեզ հայտնի չէ:

2. Դիսարի գյուղի եկեղեցում (Էջ 178)

1. «Յայսմաւորք», վերջին ստացող՝ Ագուլեցի Փիրիպէկի որդի Ստեփաննոս, ՌԺԺԹ (1780):

2. «Ժամագիրք»: Ունի՝ ՌՄԽԴ (1795), ՌՄՍԶ (1797) և ՌՄԾԳ (1804) թվականների հիշատակագրություններ, որոնցից առաջինը վերաբերում է Աղա Մամադ-խանի արշավանքներին:

Նշված 2 ձեռագրերի ուր գտնվելն մեզ հայտնի չէ:

Այսպիսով, հիշատակված 6 գյուղերում արձանագրված 21 ձեռագրերից այսօր Մաշտոցի անվան Մատենադարանում են գրություն միայն 8-ը:

Ստորև բերվող հիմն և նոր թվահամարների համեմատական տախտակում հերթական թվահամարի համարիչը ցույց է տալիս գյուղը, իսկ հայտարարը՝ ձեռագիրը:

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՏԱԽՏԱԿ

Ե. ԼԱԼԱՅԱՆԻ «ԳՈՂԹՆ» ԱՇԽԱՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵԶ ՀԻՇԱՏԱԿՎԱԾ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ ՀԻՆ ԵՎ ՆՈՐ ԹՎԱՀԱՄԱՐՆԵՐԻ

«Գողթն»		Թվակի 1922 թ.	Մատենադարան		
№	Ն		«Գևորգյան»	«Խառն Հվրձու»	Արդի
Ա/1	171	—	—	—	—
Ա/2	171	—	—	—	—
Բ/1	171	—	—	—	4336
Բ/2	171	—	—	—	—
Բ/3	171	—	—	—	—
Գ/1	171	—	—	—	9800
Գ/1	171	—	—	—	—
Դ/2	171	13	—	1667	6226
Դ/3	172	—	—	—	—
Դ/4	172	—	—	—	6561
Ե/1	172	—	1258	—	3703
Ե/2	172	—	—	—	—
Ե/3	172	—	—	—	—
Ե/4	172	—	—	—	—
Ե/5	172	—	1280	—	3832
Ե/6	172	—	1261	—	3058
Ե/7	172	—	—	—	—
Ե/8	173	—	1287	—	3582
Ե/9	173	—	—	—	—
Զ/1	173	—	—	—	—
Զ/2	173	—	—	—	—

ԿԱՐՎԱՆՍԱՐԱՅԻ (ԻԶԵՎԱՆԻ) Ս. ԱՄԵՆԱՓՐԿԻ2 ԵՎԵՂԵՑՈՒ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ ՀԱՎԱՔԱԾՈՒՆ

Մական եպս. Բարխուդարյանը իր «Արցախ» աշխատության մեջ (Բագու, 1895, էջ 343—346) անդրադառնալով Կարվանսարայի (Իջևանի) և Ամենափրկիչ եկեղեցուն, նշում է նաև եկեղեցում գտնվող հետևյալ 5 ձեռագրերը.

Ա. «Աւետարան», թղթյա, ժամանակ՝ 2ՀԱ (1322), տեղ՝ Աղուանաձոր, գրիչ՝ Յակոբ, ստացող՝ Մոսէ: Ունի նաև ՊԵ (1356) թվականի հիշատակագրություն:

Բ. «Աւետարան», թղթյա, երկաթագիր, անհիշատակարան:

Գ. «Աւետարան», ժամանակ՝ ԶԻԷ (1478), տեղ՝ Բջնի, գրիչ՝ Գրիգոր եպիսկոպոս, ստացող՝ Պատրոն:

Դ. «Աւետարան», թղթյա, ժամանակ՝ ՌԺԻԱ (1672), ստացող՝ Յովհաննէս տաճարապետ:

Ե. «Աւետարան», թղթյա, ժամանակ՝ ՊԶ (1431), տեղ՝ Ամիթ, գրիչ՝ Գրիգոր:

Արձանագրված վերոհիշյալ 5 ձեռագրերից 3-ը (№№ Գ, Դ, Ե) այսօր որոշակիորեն գտնվում են Մաշտոցի անվան Մատենադարանում (տե՛ս կից տախտակը), իսկ մյուս 2-ի (№№ Ա, Բ) հետագա ճակատագիրն մեզ հայտնի չէ:

Սույա 3 ձեռագրերից 1-ը (№ Դ) Մատենադարան է մուտք գործել 1910—1915 թվականների ընթացքում, 1-ը (№ Ե)՝ 1920 թվականին՝ Խաչիկ Դադյանի երկրորդ հավաքածուի հարյուրից ավելի ձեռագրերի շարքում (№ 27/30) և մտել Մատենադարանի «Նոր ժողովածու» կոչվող հավաքածուի մեջ (№ 1125), իսկ ինչ վերաբերում է № Գ ձեռագրին, ապա այն Հայաստանի Կուլտուր-պատմական թանգարանի ազգագրական արշավախումբը ձեռք է բերել 30-ական թվականների սկզբներին իջևանցի Գարեգին քահանա Եղիզարյանից և մոծել թանգարանի հարուստ հավաքածուի մեջ (№ 1324), որտեղից և Մատենադարան է մուտք գործել 1938 թվականի վերջերին:

Բացի վերոհիշյալ եկեղեցապատկան 5 ձեռագրերից, մեզ հայտնի է ևս մեկ ձեռագիր («Աւետարան», ժամանակ՝ ՌԺԲ (1563), տեղ՝ Տաք գիւղ Դիզակայ, գրիչ՝ Նապիպ սրկ. ստացող՝ Յովհաննէս երէց), որը Մատենադարան է մուտք գործել նույնպես 1938 թվականին՝ թանգարանի ձեռագրերի շարքում (№ 1325) և պատկանել է իջևանցի Մարտիրոս Բաղդասարյանին:

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՏԱԽՏԱԿ
ԿԱՐՎԱՆՍԱՐԱՅԻ (ԻԶԵՎԱՆԻ) Ս.
ԱՍԵՆԱՓՐԿԻԶ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԶԵՌԱԳՐԵՐԻ
ՀԻՆ ԵՎ ՆՈՐ ԹՎԱՀԱՄԱՐՆԵՐԻ

Ս. Ասենա- փրկիչ	Մա- նավոր	Կարգա- նիշ	Կարգա- նիշ	Մատենադարան	
				«Նոր ժլվժաւ»	Արդի
Ա	—	—	—	—	—
Բ	—	—	—	—	7537
Գ	—	—	1324	—	3975
Դ	—	—	—	1125	6430
Ե	—	27, 30	—	—	7571
—	2	—	1325	—	—

Ժ. ՄՈՒՐԻԵԻ
«ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ
ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԶԵՌԱԳՐԵՐԸ»

Ժ. Մուրիեի «Bibliothèque d'Edchmiad-
zine et les manuscrits arméniens» («Էջ-
միածնի Մատենադարանը և հայկական ձե-
ռագրերը») աշխատությունը, որը լույս է
տեսել 1885 թվականին Թիֆլիսում, Գրաֆ
Ա. Ս. Ուվարովի «Эчмιάдинская библио-
тека»¹ («Էջմիածնի Մատենադարանը»)
նստումնափրության ֆրանսերեն թարգմա-
նությունն է՝ կատարված որոշ կրճատումնե-
րով:

Ինչպես ուսուցիչն բնագրում, այնպես և
ֆրանսերեն թարգմանության մեջ, համառո-

¹ «Пятый археологический съезд в Тифлисе»,
Москва, 1882, стр. 350—377.

տակի նկարագրված է Էջմիածնի նախկին
Մատենադարանի մանրանկարչական որո-
շակի արժեք ներկայացնող 34 ձեռագիր—
«Աստուածաշունչ» (№№ 7, 10, 12, 14,
18 «Աստուածաշունչ» (№№ 7, 10, 12, 14,
18—19, 21, 22, 25—29, 31—34), 13 «Անե-
տարան» (№№ 1—3, 5, 6, 8, 9, 11, 13, 15,
18, 20, 24), 1 «Մանրումունք» (№ 23), 1
«Օւտք Յովհաննու Ոսկեբերանի» (№ 4) և
1 «Յաղագս երկնային քահանայապետու-
թեան Դիոնիսիոսի Արիսպագացոյ» (№
30):

Նկարագրված բոլոր ձեռագրերն էլ այսօր
առկա են Մաշտոցի անվան Մատենադա-
րանում և պահվում են հետևյալ թվահա-
մարների ներքո.

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՏԱԽՏԱԿ
Ժ. ՄՈՒՐԻԵԻ «ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱ-
ՐԱՆԸ...» ԱՇԽԱՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵԶ
ԱՐԶԱՆԱԳՐՎԱԾ ԶԵՌԱԳՐԵՐԻ
ՀԻՆ ԵՎ ՆՈՐ ԹՎԱՀԱՄԱՐՆԵՐԻ

Մուրիե	Մատենա- դարան	Մուրիե	Մատենա- դարան	Մուրիե	Մատենա- դարան	Մուրիե	Մատենա- դարան
1	2674	10	178	19	182	28	2669
2	283	11	234	20	1519	29	188
3	3723	12	345	21	353	30	2503
4	988	13	197	22	206	31	202
5	311	14	179	23	591	32	349
6	288	15	2848	24	225	33	200
7	177	16	180	25	2670	34	350
8	987	17	181	26	2627		
9	275	18	2321	27	351		

